

csolódás címén — színvonal alatti fércművekkel traktálni. Megemelni a mércét, s olyan kultúrát teremteni, mely tömegekhez szól, s megértésre talál. A cím hármassága (*Kalapács, könyv, muzsika*) is ezt a szándékot jelzi.

Hibáznánk, ha Veress Pál írásáról szabályos irodalomkritikát akarnánk írni. A kritikus azonban nem fér a bőrében, s fölteszi a most és itt talán tudálékosnak tűnő kérdést: Hogyan ír Veress Pál? Ott, ahol pontos, világos fogalmazás és tárgyilagos hang figyelhető meg, nem emelhetünk különösebb kifogást. S ez a kötet jelentős részére érvényes. Amikor viszont a szerző elfelejti, hogy nem író, s nem irodalmi művet ír, menthetetlenül az „irodalmiaskodás” hibájába esik. Jönnek az emlékkönyvbe illő elmélkedések: „Az élet mint óriáskerék forgatja a kis emberi sorsokat.” Jobbik eset, ha humorral toldja meg a közhelyet: „Sokszor a sors két kézzel szórja az emberre az örömet, máskor pedig úgy nyakon vágja, hogy megindul az orra vére...” Külön kell szólnunk a kötet remek portréiról. Berde Mária, Áprily Lajos, Barcsay Jenő és a többiek csak néhány pillanatra bukkanak föl, jellemük-ből, egyéniségükből mégis belénk vésődik egy-két fontos vonás. Ugyanilyen pontos és hiteles képet kapunk a korabeli marosvásárhelyi munkásmozgalom neves és névtelen alakjairól. Veress Pál az ő nevükben is beszél. (*Kriterion*, 1972.)

OLASZ SÁNDOR

Banner Zoltán: Csillagfaragók

Különös könyv, szép könyv ez a Banner Zoltán-i könyv. Expresszív varázsával, a múltat és a jelen pillanatát üdén ötvöző módszerével, képgazdag stílusával talán a magas szintű irodalmi-szociológiai riporthoz áll a legközelebb. Leltároz, elemez, vitatkozik, kutat, népszerűsít, s egyértelműen elfogult (pártos!) tárgyával — a népi művészettel. Történeti, szociológiai és esztétikai síkon egyszerre, egyidőben vizsgálódik, közben — vitatható — hipotéziseket állít fel, s ezekhez keres bizonyítékanyagot. Nemegyszer mások hitvallásában, vallomásában (lásd Banner Zoltán könyvbe épített interjút dr. Kós Károllyal, Szervátiusz Jenővel, Vida Gézával, Bandi Dezsővel!).

Íme, a banneri „Nagy Hipotézis” vonulata:

A bevezető részben (Ütipogácsa): „A városok építészeti dzsungeljébe és a termelési programok rendszerébe épült emberben ugyanannak az egyedüllétnek az érzése jelentkezik, ami a primitív művészet és kézművesség csodálatos közösségi alkotásaiban öltött testet. Talán egy hasonlóan egyetemes emberi kultúra hajnalán állunk?...”

A „Fecit: Szablya Péter” című részben a mai erdélyi népművészet egyik gyökerét az erdélyi középkori „magas művészet”-ből eredezteti, amely a „naiv mesterek művészete volt Erdélyben”. Az innen származó gyökerek nőttek aztán nagyra — Banner szerint — Bráncuși és Nagy István művészetét, illetve a jelen (a XX. század) viszonyai között ez ad bátorítást a „naiv művészetnek”, különös tekintettel arra „hogy a művészi alakítás... a képi önkifejezés vágya, ösztöne sokkal több emberben él, mint amennyit a különböző társadalmak iskola-, illetve intézményhálózata elbír, s amennyit a társadalom foglalkoztatni, illetve eltartani képes”. Vagyis van hagyomány, van belső kényszer (alkotási-önkifejezési vágy), és megvannak az alkotást, mint cselekvést objektíve kiváltó társadalmi körülmények.

A továbbiakban aztán Banner Zoltán megkísérli elhatárolni egymástól az „amatőr-”, a „naiv-”, a „naivból az egyetemes képzőművészet számára is jelentős” és a

„népművész” fogalmát. A határvonalak, természetesen, nem élesek, nem is pontosak. Érzi ezt Banner Zoltán is, hiszen igyekszik mélyebbre ásni, kutatva a népművészetben a funkcionális eredet és a széperék viszonyát. Könyvének hasznos része ez, bár semmi „új” dolgot nem fedez fel — nem is törekszik „felfedezésre”! —, hanem egyszerűen tudatosítja olvasójában a népi díszítőművészet funkcionális eredetét. (A Csillagfaragóknak talán legértékesebb része — már-már monografikus leírása a mai erdélyi népművészetnek — következik. A „konkrét” leírások-elemzések-ismeretések közben felhagy elméletieskedésével, szinte elfeledkezik hipotéziséről, s belemerül a népművészeti valóság gazdag világának szép szavú és nagy erejű ismertetésébe. Ismeretterjesztés és megszerettetés ez a javából! Magyar és román neveket, magyar és román példákat idéz, hivatkozik a könyvhöz fűzött, valóban gazdag reprodukciós anyagra. Felhívja a figyelmet a népművészetet megrontó kalmárkodásra, a népi értékeket immár nemcsak „elrabló”, hanem alkotásfolyamatában is megzavaró „kereskedésre”. Végül Bandi Dezső példáján át agitál az olyan „művészkedő társadalom” mellett, amelyben értő művész irányítása mellett nem a népi művészet elfajulása, hanem alkotó továbbfejlődése valósulhat meg.) Banner Zoltán ezek után visszatér hipotéziséhez, amelyet némi túlzással ugyan, de így foglalhatunk össze röviden: vagy megvalósul az általa jelzett úton a „művészkedő társadalom”, vagy nem menthető meg a népek egyénisége.

Elolvastva hát a könyv utolsó mondatait is, az az érzésem, hogy egy szenvedélyes röp- és vitairaton vagyok túl, amelyik nem hagy nyugodni, amelyik továbbgondolkozásra serkent. E könyvismertetés arra ugyan nem ad lehetőséget, hogy a recensens részletesebben kifejthesse ellenérzéseit néhány „elvi” megállapítással kapcsolatban. És ez talán nem is lenne tisztességes dolog, hiszen Banner Zoltán sem ás mélyre, nem határoz meg pontosan, csak sejtet, csak körvonalaz bizonyos elvi tételeket. Olykor csak ötletszerűen, a tényleges mondandó — a népi művészet — kapcsán. Így és ezért nem érzem például eléggé meggyőzőnek — vagy ezért érzem vitathatónak — a naiv- és a népi művészet különbözőségének banneri megfogalmazását, vagy a mai ember művészkedő hajlamáról leírt tételeket. E gondolatkörhöz — szerintem — az a jellegzetesen XX. századi embertípus is hozzátartozik, amelyet a „barkácsoló ember” kifejezéssel jelölhetünk, de ezen a nyomon elindulni már újabb könyvet (vagy könyveket!) jelent. És Banner Zoltán célja sem az volt, hogy filozofikusan elmélkedjen. Könyve igazi értéke, az erdélyi népi művészet felfedezése az olvasó ember számára — kétségtelen. A Csillagfaragók teljesítette küldetését. Az pedig külön érdeme a szerzőnek, hogy a szeretet szenvedélye érződik ki minden sorából, és féltő aggodalma századunk „technicizált” emberéért. (*Kritérium*, 1972.)

RÓZSA ANDRÁS

Jócsik Lajos: Az öngyilkos civilizáció

„Az első magyar könyv a világ egyik legnagyobb problémájáról, az emberi környezet védelméről”, hirdeti Jócsik Lajos könyvében a borítószalag, az efféle hirdetések örök szokásához híven semmitmondóan és pontatlanul. Persze szót sem érdemelne a szalag, ha nem segítene — épp felületességével — a könyv „betájolásában”. Nem azért, mert „az emberi környezet védelméről” egyáltalában nem ez „az első magyar könyv”, hisz az alföldi erdők szerelmesétől s újjáteremtőjétől, Kaán Károlytól kezdve írtak már róla néhányan magyarul. Azért inkább, mert Jócsik új műve nem magyar könyvként első. Új utat és friss szintézist képvisel a szakma egész irodalmában. S ez önmagában is nagyon nagy szó, hiszen napjaink könyvpiacát már-már elárasztja a környezetvédelmi irodalom. Jócsik könyve nem ennek a világszerte